VASILE BOGREA — APOLOGET AL CLASICISMULUI ANTIC*

Întreaga activitate ştiinţifică şi publicistică a lui V. Bogrea s-a resimţit profund şi binefăcător de formaţia sa de filolog clasic. Mă gîndesc la înţelesul mai restrîns al termenului, acela de cunoscător temeinic al limbilor clasice, greaca şi latina. Evident, însuşirea acestor două limbi presupunea, pe de o parte, aptitudini deosebite şi pasiune, iar pe de alta un mediu prielnic, în care ele aveau să-şi găsească un vast cîmp de desfăşurare.

Mediul l-a constituit, înainte de toate, şcoala secundară, unde V. Bogrea a ajuns mai întîi la cunoaşterea primelor elemente ale acestor limbi, care aveau să-i deschidă orizonturile luminoase ale unei lumi necunoscute pînă atunci: lumea greco-romană! Acestea au format, apoi, temelia pe care avea să se ridice o clădire măreaţă, aceea a umanismului său.

După absolvirea claselor liceale, V. Bogrea a urmat secţia de filologie clasică la Universitatea din Iaşi. Era aceasta o dovadă elocventă că, printr-o miraculoasă metamorfoză, aptitudinile sale deveniseră pasiune! Nimic nu-l mai putea abate de la obiectivul fixat — studiul filologiei clasice, căruia i-a dedicat apoi întreaga viaţă.

Dar V. Bogrea n-a fost numai un cultivator asiduu şi pasionat al limbilor clasice, ci şi un înflăcărat propagator şi apologet al acestora, de la catedră, prin viu grai şi prin scris. Asupra acestei laturi din variata sa activitate aş vrea să mă opresc în cele ce urmează.

Este adevărat, eu n-am ajuns să mă bucur de privilegiul să-i ascult cursurile, în primul rînd, conferinţele publice şi comunicările în cercuri savante de specialişti, care — după cum le evoţă Constantin Daicoviciu, ilustrul discipol al lui V. Bogrea — „erau locurile de preferinţă unde cu un talent neegalat expunea, clar şi metodic, recolta adunată în zile şi nopţi de lectură şi informaţie"[1]. De aceea voi examina numai două texte publicate, care sînt ilustrative.

Primul text este un *Memoriu*[2] elaborat de V. Bogrea din însărcinarea comisiei instituite de Congresul filologilor români, ţinut în aprilie 1925 la Bucureşti, cu scopul de a arăta Ministrului Instrucţiunii de atunci, care urma să prezinte Corpurilor legiuitoare un proiect de reformă a învăţămîntului secundar, „motivele

---

* Comunicare prezentată la Simpozionul Comemorativ „Vasile Bogrea — la 50 de ani de la moarte", organizat de Filiala din Cluj-Napoca a Academiei, Facultatea de Filologie, Institutul de Lingvistică şi Societatea de Ştiinţe Filologice, în ziua de 21 octombrie 1976, la Facultatea de Filologie, amfiteatrul Eminescu.

[1] În vol. Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*. Cu o prefaţă de Acad. Constantin Daicoviciu. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi indice de Mircea Borcilă şi Ion Mării. Cluj, Editura Dacia, 1971, p. VI.

[2] *Pentru învăţămîntul clasic*. Memoriu redactat cu prilejul proiectului de reformă a învăţămîntului secundar din 1925. Cluj, Tip. Ardealul, 1925, 13 p.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru care limbile latină și greacă se cuvine să aibă, în economia programelor noastre liceale, un loc de frunte".

Printre argumentele care pledează în favoarea acestui punct de vedere, V. Bogrea insistă îndeosebi asupra celor „de ordin cultural și de ordin național". Voi înfățișa pe scurt, după textul autorului, conținutul acestor „argumente".

Primul argument — cel „de ordin cultural" — reprezintă, în realitate, influența pe care a exercitat-o cultura antică greco-romană asupra culturii moderne în general.

V. Bogrea afirmă că, după cum ar fi absurd să se nege valoarea, bogăția și strălucirea culturii moderne, tot așa de absurd ar fi să se nege că la baza însăși a acestei culturi moderne stă cultura antică. În sprijinul acestei afirmații categorice sînt aduse mărturiile unor filosofi și iluștri reprezentanți ai științelor aplicate din diferite țări europene; matematicieni, fizicieni, chimiști etc. au recunoscut în mod unanim acest lucru.

După ce enumeră aceste mărturii, V. Bogrea conchide că nici n-ar putea fi altfel, „cînd în sufletul omenirii civilizate de azi circulă, încă vii, atîtea din elementele civilizației antice; cînd cultura noastră contemporană nu e decît o nouă formă, o fază evolutivă a acelui uriaș proces cultural, care-și are izvoarele în cultura greco-romană; cînd viața prezentului e plină de acest trecut".

De aceea, consideră V. Bogrea că, „transportată în domeniul învățămîntului, concepția absurdă, susținută de unii, potrivit căreia tot ce precede actualitatea noastră e indiferent pentru cunoașterea și pătrunderea ei, ar însemna un dezastru, pentru că ea ar osîndi spiritul tineretului nostru la o deplorabilă superficialitate, răpindu-i unicul mijloc de a înțelege și judeca prezentul, perspectiva trecutului, sacrificînd aparențelor și contingențelor actuale sensul permanent și profund al evoluției istorice".

Mai îndelung stăruia V. Bogrea, în pledoaria sa, asupra celui de al doilea argument, „nu mai puțin puternic pentru noi Românii", pe care-l adaugă la cel de ordin general cultural; anume, asupra argumentului de ordin național.

Ca punct de plecare pentru dezvoltarea acestui argument, V. Bogrea citează textual „acest meritat omagiu" pe care-l aducea, în 1907, neamului nostru un învățat german (L. Hahn): „Existența unei limbi romanice în răsăritul îndepărtat este astăzi încă o elocventă și vie dovadă de puterea de înfăptuire a Romanilor, un puternic și plin de înțeles monument al măreției romane".

Comentînd acest citat, V. Bogrea continuă: „Da, ceea ce face în adevăr grandoarea trecutului României și ceea ce constituie garanția nezguduită a viitorului ei aceasta e: *romanitatea noastră!* Izolați de marea familie a Romaniei occidentale, între seminții streine, pe cît de diferite ca rasă, pe atît de ambițioase și agresive ca tendințe, latinii de la Dunărea de jos au, pentru a nu-și uita strămoșii, motive fără de asemănare mai grave, mai vitale, decît alte popoare: nu numai decît orice alt popor de cultură ne-latin, ci decît oricare din frații lor întru latinitate din Apus".

„Dacă Germania sau Anglia pot cultiva studiile clasice numai pentru valoarea lor educativă și culturală cu totul superioară, noi avem, în aceste studii, și un mare interes național". Citînd apoi ceea ce a spus un mare lingvist francez (A. Meillet), anume că, „părăsind cultura latină, popoarele de limbă romanică ar renunța la tot ce face unitatea lor și ar diminua capacitatea de rezistență a limbilor lor față de alte limbi", V. Bogrea adaugă: „Înțelege oricine ce avertisment

https://biblioteca-digitala.ro

implică aceste cuvinte pentru cei mai răzleţiţi dintre Neolatini", adică pentru noi Românii. Apoi continuă:

„Nu rupînd firele ce ne leagă de occidentul romanic şi, solidari cu el, de antichitatea romană, sau lăsîndu-le să putrezească, ci înmulţindu-le, întărindu-le, strîngîndu-le, ne vom putea păstra şi dezvolta mai departe, potrivit firii noastre, în cadrul istoric şi geografic în care ne-a aşezat destinul. În simfonia culturii universale, nota contribuţiei noastre trebuie să aibă timbrul latin; direcţia firească, în care ne vom putea manifesta cîndva cu maximum de răsunet, nu poate fi decît aceasta".

După ce aduce, în sprijinul celor afirmate mai sus, cîteva strălucite exemple, V. Bogrea se întreabă: „Şi cînd, în vechi timpuri de zbucium şi întuneric, au putut răsări dintre noi umanişti ca Miron Costin şi Milescu şi, coroana lor, D. Cantemir (...); iar smeriţii corifei ai renaşterii noastre, din binecuvîntatul Blaj şi de aiurea, au putut aprinde, în noaptea unei stăpîniri duşmănoase, lumina gîndului latin, — n-ar fi, oare, o crimă şi o ruşine să-l stingem ori să-i micşorăm strălucirea, astăzi, precupeţind untdelemnul candelei ce luminează cea mai sfîntă icoană din templul sufletului românesc?".

Revenind, după această înălţătoare peroraţie, la proiectul de reformă a învăţămîntului pregătit de Ministerul Instrucţiunii Publice, V. Bogrea i se adresează din nou titularului departamentului, precizînd că „a trata clasicismul ca pe un maur care şi-a făcut datoria şi poate să plece (...) mi se pare tot ce poate fi mai absurd, mai nedrept şi periculos".

După ce dă un ultim exemplu de ţări ne-latine, ca Germania şi Statele Unite ale Americii, sau de „ţărişoare fără nimic specific roman în originile lor, ca Olanda, care continuă viguros tradiţia umanistă", V. Bogrea revine cu noi elemente la peroraţia anterioară:

„Şi, atunci, ne putem întreba: oare un popor ca al nostru, care a păstrat credincios fondul moştenirii latine, rezistînd influenţelor străine cu aceeaşi forţă elementară, cu care au rezistat pînă azi stîlpii împărătescului pod de la Severin apelor care-i lovesc şi... trec; un popor care reprezintă acolo, unde se găseşte, douăzeci de secole de latinitate; care rezumă în el întreaga romanitate a Răsăritului şi continuă, la gurile Dunării, istoria şi civilizaţia romană; un popor care, bătut de o mie de nenorociri şi pîndit de o mie de primejdii, s-a conservat, ca atare, numai graţie ideii latine (...); oare — zicem — un astfel de popor îşi poate îngădui luxul de a-şi ignora părinţii, de a tăia şi seca rădăcinile milenare, din care fiinţa sa şi-a tras toată vlaga, spre a le înlocui prin cine ştie ce rădăcini adventive, la modă?"

Trecînd la oportunitatea reformei şcolare preconizate, V. Bogrea adaugă: „De fapt, momentul acesta e prea grav ca să nu înţelegem că »convorbirea cu cei mai de seamă oameni ai veacurilor trecute« (Bréal), care, pentru noi, romanicii, sînt nişte »contemporani«, mai mult ca pentru alţii, e mai necesară acum (...) ca oricînd, pentru formarea sufletului tinerimii noastre şi că, nu expropriind pe cei mai nobili înaintaşi de mizerabilul »peculium« la care au fost reduşi, ci, dimpotrivă, făcînd limbii în care gîndul lor etern s-a cristalizat cel mai larg loc posibil, în întreg cursul liceului (...), vom izbuti să asigurăm României întregite sufletul de care are nevoie viitorul ei naţional şi cultural".

După această caldă pledoarie în favoarea învăţămîntului limbii latine, V. Bogrea adaugă un „cuvînt de apărare" pentru drepturile celeilalte limbi a antichităţii clasice — limba greacă. Evident, aici argumentele diferă; de aceea şi ea

https://biblioteca-digitala.ro

este mai sumară. Cu toate acestea, după ce arată că „raţiunea studierii acestei limbi decurge din însăşi nevoia aprofundării limbii latine, cu aceeaşi necesitate logică, cu care derivă nevoia de a învăţa latineşte din însuşi studiul limbilor romanice", V. Bogrea aduce în sprijinul revendicării sale şi alte argumente. Astfel, pe plan general, cultura greco-romană formează un tot organic, iar literatura latină are cel mai bun comentar al ei în cea greacă. De aici rezultă că, în interesul însuşi al valorificării fondului roman, un studiu temeinic al limbii latine nu se poate concepe fără cunoştinţe de greceşte.

La aceste argumente de natură obiectivă se mai adaugă şi unul specific „pentru noi, care (...) am trăit veacuri de-a rîndul în acea atmosferă bizantină, adecă greco-latină, ale cărei »supravieţuiri« constituie unul din cele mai pitoreşti şi mai caracteristice aspecte ale fizionomiei civilizaţiei noastre« (Iorga). Toate acestea, consideră V. Bogrea, pledează pentru ca „limba greacă să-şi aibă locul ei în programa de studii a ultimelor patru clase liceale".

Cel de-al doilea text al lui V. Bogrea[3] are mai curînd un caracter polemic, adumbrind, astfel, în parte, pe cel apologetic, care predomină — aşa cum am arătat mai sus — în *Memoriu*. Dar, cu tot caracterul lui polemic, acest text a fost considerat pe bună dreptate „ ca un complement al celor expuse în amintitul memoriu"[4]. Aici voi insista numai asupra pasajelor care ne privesc direct pe noi, renunţînd la părţile referitoare la cultura europeană în general.

Chiar la început, V. Bogrea notează că, pe cînd „aiurea clasicismul întîmpină doar o anumită ostilitate, la noi el luptă penibil pentru dreptul la existenţă". Apoi continuă cu următoarea comparaţie: „Ca »Valahii Transilvaniei« de odinioară către Împăratul, clasicismul român trebuie să adreseze cîte un *Supplex libellus* fiecărui ministru al Instrucţiunii, care proiectează o reformă a învăţămîntului".

Curînd după aceea, utilizînd tot formula unei comparaţii, V. Bogrea atacă, ridiculizîndu-i, pe anticlasiciştii de la noi: „În prefaţa poeziilor lui Hrisoverghi, marele Kogălniceanu stigmatiza pe numitul Belibou din Tîrgu Neamţ, care-şi zidise un han cu pietre din Cetatea Neamţului. Cu pietre din Cetatea Antică e construită însă, în bună parte, toată cetatea modernă, şi Beliboii contemporani — cărora nimene nu le cere să-şi dărîme clădirea, făcută din şi pe ruinele unei civilizaţii de atîtea ori superioare — ţin să distrugă pînă şi amintirea vechilor proprietari... Brutală *damnatio memoriae!*"

V. Bogrea rezervă mai multe pasaje unei categorii de adversari ai clasicismului, pe care-i numeşte „americanizanţi". In primul din aceste pasaje el scrie: „Ciudat lucru! De ce-or fi ţinînd morţiş »realiştii« noştri să ne »americanizeze«. într-o vreme cînd America însăşi se europenizează?"

Dintre „americanizanţii" de la Cluj, îl ia în pleasnă îndeosebi pe titularul Catedrei de Sociologie, care susţinuse într-un articol că liceul unic, cu bază de antichitate clasică, ar rupe continuitatea dintre cultura celor de sus şi sufletul celor de jos.

După ce spune apăsat că, deşi are cultură clasică, se poate face înţeles de fraţii săi din popor tot aşa de bine ca şi „simpaticul americanizant", V. Bogrea adaugă: „...a avea cultură clasică nu înseamnă a vorbi latineşte şi greceşte cu

[3] *Reflexii asupra anticlasicismului*, în *Societatea de Mâine*, An. III, 1926, nr. 19, 9 mai, p. 353—355.

[4] Teodor Naum, *Cuvînt înainte*, în vol. Vasile Bogrea, *Sacra Via*. Pagini literare şi publicistică. Cu un cuvînt înainte de Prof. Teodor Naum. Ediţie îngrijită, note şi bibliografie, addenda şi postfaţă de Mircea Borcilă şi V. M. Ungureanu. Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

contemporanii tăi, nici a-ţi suprapune o mentalitate şi o limbă fabricată, pe care conaţionalii tăi să n-o priceapă". Apoi se întreabă: „Ori, poate, condiţia neapărată pentru a nu te înstrăina sufleteşte de popor este să fii pus în situaţia de a cita pe franţuzeşte titluri de opere latineşti, într-o scriere românească?" Aluzie transparentă şi tăioasă la adresa „simpaticului americanizant"!

În sfîrşit, un ultim şfichiu la adresa adversarilor clasicismului, care pretind că societatea actuală se arată dispusă a face „tabula rasa" de trecut, citînd versul eminescian: „Au prezentul nu ni-i mare?" Reluînd apoi un motiv din primul text, V. Bogrea li se adresează astfel: „Întrebatu-v-aţi însă vreodată, dumneavoastră care cugetaţi »realist« la Cluj şi vă indignaţi împotriva »păcatelor« arhaizanţilor obscurantişti, unde am fi azi dacă umilii dascăli de la Blaj n-ar fi stat să descifreze zăbavnic, la luminile Romei, trecutul naţional, urmărind cu ochiu înduioşat şi pios, în palimpsestul sufletului românesc, străvechile linii romane, peste care se aşternuse, învălmăşit, scrisul atîtor veacuri de barbarie?"

În ultimul pasaj din textul al doilea V. Bogrea reia, în ordine inversă, cele două argumente din primul text, încercînd să le concilieze: „Clasicismul împacă, la noi, toate antinomiile: el are îndoitul avantaj de a corespunde, deopotrivă, şi naţionalismului şi umanitarismului (i.e. internaţionalismului). Fiinţa noastră etnică îşi are originea în viaţa romană, iar civilizaţia Romei — transmiţătoare, cînd nu e chiar creatoare, a civilizaţiei antice — e însuşi terenul comun, pe care se întîlnesc popoarele de cultură ale lumii şi vremii noastre".

Am considerat oportun să înfăţişez un aspect mai puţin cunoscut din activitatea atît de bogată şi variată a lui V. Bogrea. Evident, cele două texte pe care le-am comentat reprezintă, azi, o situaţie depăşită în ceea ce priveşte concepţiile asupra învăţămîntului. Cu toate acestea, trebuie să recunoaştem că „argumentul de ordin naţional", invocat şi dezvoltat de V. Bogrea cu atîta logică şi cu atîta încărcătură emoţională, mai păstrează elemente valabile şi pentru zilele noastre.

De altfel, „Programul de măsuri pentru aplicarea hotărîrilor Congresului al XI-lea al Partidului şi ale Congresului educaţiei politice şi al culturii socialiste în domeniul muncii ideologice, politice şi cultural-educative" constituie o dovadă elocventă în această privinţă. Iată de ce, acum, la o jumătate de veac de la moartea lui V. Bogrea, această profesiune de credinţă a unei vieţi întregi, pe lîngă actualitatea ei, mai capătă şi semnificaţia unui testament pentru viitorime.

NICOLAE LASCU

VASILE BOGREA — APOLOGISTA DEL CLASSICISMO ANTICO

(Riassunto)

L'Autore mette in risalto un lato meno conosciuto dell'attività di V. Bogrea, primo professore di lingua e letteratura latina presso l'Università di Cluj (1919—1926). Si tratta della passione con cui egli ha appoggiato lo sviluppo dello studio delle lingue classiche, in occasione della discussione del disegno di legge per la riforma dell'insegnamento secondario negli anni 1925—1926. Sebbene la situazione sia ora superata riguardo ai concetti sull'insegnamento, alcune delle opinioni espresse allora da parte di V. Bogrea conservano anche oggi la loro attualità e acquistano il significato di testamento per i posteri.

https://biblioteca-digitala.ro